

Summary

Andrushko A. Criminological Characteristics of Hostage-Taking.

The article develops a criminological characteristic of the capture of hostages (Article 147 of the Criminal Code of Ukraine) based on an analysis of official statistics and an accessible empirical database. The quantitative and qualitative indicators of such crimes as well as data characterizing the identity of the offender committing the said acts are analyzed.

Key words: crimes against the will, honor and dignity of the person, seizure of hostages, person of the offender.

УДК 343.161.1

В. А. АХМЕДОВ

Вусал Алігісмаг огли Ахмедов, кандидат юридичних наук, керівник науково-дослідного та судово-прецедентного відділу Академії юстиції Міністерства юстиції Азербайджанської республіки

**КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ
ЗА СУБ'ЄКТНИМ КРИТЕРІЄМ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Системна і науково обґрунтована класифікація злочинів проти правосуддя допомагає не лише аналізувати актуальні проблеми цієї категорії злочинів у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, а й правильно виявляти пріоритети і приймати практичні рішення. Класифікація досліджуваної групи злочинів у жодному випадку не може бути самоціллю, вона повинна слугувати виявленню сутнісних зв'язків в системі злочинів проти правосуддя і комплексному дослідженню методів та способів їх запобігання. Цим і обумовлена актуальність даного дослідження.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів проти правосуддя в якості класифікаційного критерію та вивчення можливості побудови єдиної науково обґрунтованої системи злочинів проти правосуддя саме за ознакою суб'єкта таких злочинів. Питанням класифікації злочинів проти правосуддя присвячували праці такі вчені, як Т. К. Агузаров, М. І. Бажанов, І. О. Власов, С. А. Денисов, А. П. Кузнєцов, А. В. Кудрявцева, В. П. Малков, А. М. Подшибякін, проф. В. І. Тютюгін, І. М. Тяжкова, А. В. Федоров, О. І. Чучаєв та ін. При цьому, хоча більшість дослідників беруть за основу класифікації родовий, видовий або безпосередній об'єкт злочину, велика група вчених обґрунтовує доцільність систематизації злочинів проти правосуддя саме за суб'єктним критерієм.

Суб'єкт злочину як класифікаційний критерій вперше був названий у роботах Я. М. Кульберга та І. М. Черних. Як правило, свою позицію автори мотивували тим, що злочини проти правосуддя вчиняються спеціальним суб'єктом: службовою особою правоохоронних і судових органів, що здійснюють попереднє розслідування, прокурорський нагляд, розгляд і вирішення відповідних справ; особою, щодо якої вжито заходи правового примусу; учасником процесу, що порушує передбачені законом обов'язки. Зокрема, Я. М. Кульберг досліджувані злочини підрозділяв на дві групи: а) діяння, які можуть бути вчинені тільки посадовими особами; б) діяння, які можуть бути вчинені окремими громадянами¹. Проте нам видається, що хоч автор і наголошував на суб'єкті злочину як класифікаційній ознаці, але насправді у класифікації застосовано критерій механізму впливу на об'єкт злочину: перша група поєднувала діяння, що посягають на об'єкт «зсередини», а друга – «ззовні».

До теорії поділу злочинів проти правосуддя за суб'єктним критерієм схилялася і Ш. С. Рашковська. Вчена пропонувала всі злочини проти правосуддя підрозділяти на дві групи: 1) злочини, що вчиняються посадовими особами – працівниками органів дізнання, слідчими, прокурорами, суддями; 2) злочини, що здійснюються іншими особами. Водночас друга група поділялась автором ще на три підгрупи: а) злочини, які протидіють розслідуванню, розгляду і вирішенню судом кримінальних справ; б) злочини, які протидіють виконанню судового вироку; в) злочини, які протидіють правильній діяльності органів правосуддя шляхом приховування злочинів і недонесення про злочини². Очевидно, що у запропонованій класифікації використовується одразу два критерії: суб'єкт злочину як основний (за ним всі злочини поділені на дві групи) і спосіб вчинення злочину проти інтересів правосуддя як додатковий (за ним друга група поділена на підгрупи). Така непослідовність вносить у запропоновану класифікацію певну суперечливість і нелогічність.

Інші вчені за ознакою суб'єкта аналізовані злочини диференціюють на злочини, які вчиняються: посадовими особами суду, прокуратури, органів дізнання і попереднього розслідування; особами, покликаними законом сприяти правосуддю; засудженими або особами, які знаходяться під вартою; іншими особами³.

Дослідниця Н. Р. Ємеєва виділяє наступні види злочинів проти правосуддя за суб'єктним критерієм:

– злочини, що здійснюються суддями, в тому числі присяжними засідателями (наприклад, незаконне затримання, взяття під варту або утримання під вартою, винесення завідомо неправосудного вироку, рішення або іншого судового акта);

– злочини, що вчиняються посадовими особами правоохоронних органів при провадженні досудового розслідування (притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, незаконне звільнення від кримінальної відповідальності, примушування до дачі показань, фальсифікація доказів);

– злочини, що вчиняються посадовими особами правоохоронних і службовцями державних та інших органів (перешкоджання здійсненню правосуддя і провадженню попереднього розслідування, розголошення відомостей про заходи безпеки, які застосовуються до судді та учасників кримінального процесу, невиконання вироку, рішення суду або іншого судового акту);

– злочини, які вчиняються особами, що характеризуються спеціальним правовим статусом у справі (завідомо неправдиві показання, висновок експерта, спеціаліста або неправильний переклад, відмова свідка чи потерпілого від дачі показань, розголошення даних попереднього розслідування, незаконні дії щодо майна, підданого опису чи арешту, або яке підлягає конфіскації, втеча з місця позбавлення волі, з-під арешту або з-під варти);

– злочини, що вчиняються особами, які не володіють спеціальним правовим статусом (перешкоджання здійсненню правосуддя і провадженню попереднього розслідування, посягання на життя особи, яка здійснює правосуддя або попереднє розслідування, погроза або насильницькі дії у зв'язку із здійсненням правосуддя, неповага до суду, завідомо неправдивий донос, підкуп або примушування до дачі показань або ухилення від дачі показань або до неправильного перекладу, приховування злочинів тощо)⁴.

Зазначимо, що наведена класифікація має певні недоліки, адже, по-перше, її автором не розкривається поняття «спеціальний правовий статус особи», а, по-друге, недосконалість самого класифікаційного критерію призводить до віднесення одного і того ж злочину до різних груп (наприклад, перешкоджання здійсненню правосуддя і провадженню попереднього розслідування).

Відстоюючи класифікацію злочинів за суб'єктом, М. О. Гараніна доводить, що при побудові системи злочинів проти правосуддя за безпосереднім об'єктом злочини всередині глави розташовуються не залежно від тяжкості злочинів – від більш тяжких до менш тяжких – а з порушенням цього принципу. Розташування ж складів злочинів за суб'єктами приводить до того, що такий принцип витримується. Розділивши всі злочини проти правосуддя на чотири групи залежно від суб'єкта, можна класифікувати їх диференційовано: кожна групу розташувати залежно від ступеня суспільної небезпеки, а норми всередині кожної групи – диференційовано за ступенем тяжкості злочинів⁵.

Л. В. Лобанова стверджує, що вимоги єдності класифікаційного критерію стосовно досліджуваних злочинів мають спричинити не просте, а складне угруповання. На переконання вченої, на початковому етапі логічно виділити дві групи злочинів проти правосуддя, одну з яких утворять злочини, що здійснюються спеціальним суб'єктом, а іншу – злочини, що здійснюються будь-якими особами, наділеними лише ознаками, обов'язковими для будь-якого суб'єкта злочину. Всі злочини першої групи автором піддаються подальшій класифікації, в основу якої вже кладуться ті особливі якості, якими наділені їх виконавці. На цій підставі виділяються:

– злочини, що вчиняються особами з використанням службових або посадових повноважень, зокрема посадовими особами, які здійснюють попереднє розслідування або правосуддя, а також особами, зобов'язаними виконувати вирок чи іншої судовий акт або зобов'язаними зберігати в таємниці відомості про заходи безпеки, які застосовуються щодо учасників кримінального процесу;

– злочини, що вчиняються особами, які володіють процесуальними і постпроцесуальними правами і обов'язками, не пов'язаними або не обов'язково пов'язаними зі здійсненням посадових повноважень, включаючи осіб, які беруть участь у цивільній справі, або їх представників, а також осіб, зобов'язаних: а) сприяти правосуддю або здійсненню попереднього розслідування; б) зберігати в таємниці дані попереднього розслідування; в) забезпечувати збереження майна, підданого опису чи арешту; г) піддатися заходам покарання або процесуального примусу.

Очевидна складність і надмірна громіздкість наведеної класифікації впливає з вихідної позиції Л. В. Лобанової, яка прагне одночасно застосовувати і суб'єктний, і об'єктний класифікаційні критерії. З одного боку, вчена вважає, що класифікація злочинів проти правосуддя з урахуванням ознак суб'єкта має важливе теоретичне й практичне значення, оскільки вказує на те, від кого захищено правосуддя шляхом кримінально-правових обмежень, а також на особу, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності за відповідною статтею кримінального закону, дає змогу побачити недоліки правового регулювання. З другого боку, дослідниця стверджує, що побудова класифікації злочинів проти правосуддя на цій підставі не повинно усувати групування даних посягань за традиційним критерієм – з урахуванням ознак основного безпосереднього об'єкта злочину. Адже без цього неможливо уявити, що саме в правосудді підлягає кримінально-правовій охороні, таке угруповання лежить в основі побудови системи Особливої частини Кримінального закону і, нарешті, вона дозволить встановити співвідношення окремих складів злочинів один з одним. У зв'язку з цим вчена пропонує спочатку відокремити злочини, які порушують умови, необхідні для успішного здійснення процесуальних і постпроцесуальних функцій, від посягань на суспільні відносини, що забезпечують виконання поставлених перед правосуддям завдань. Перша група об'єднуватиме дві підгрупи діянь: а) посягання на суспільні відносини, що забезпечують розвиток процесуальної діяльності відповідно до завдань правосуддя; б) посягання на суспільні відносини, що забезпечують виконання процесуальних актів відповідно до завдань правосуддя (посягання, що порушують суспільні відносини, які забезпечують обов'язковість процесуальних актів).

Після цього дані підгрупи з урахуванням конкретного змісту і типу тих завдань, виконання яких ускладнюється відповідним злочином, підрозділяються на більш дрібні структурні частини. Так, виділяються посягання на правосуддя як на: 1) пізнавально-правозастосовну діяльність; 2) охоронну діяльність; 3) процесуально-впорядковану діяльність. Зазіхання на правосуддя як на охоронну діяльність, на думку Л. В. Лобанової, об'єднують два різновиди злочинів:

– діяння, які порушують суспільні відносини, що забезпечують виконання такого завдання правосуддя, як захист від необгрунтованого засудження невинних осіб, уникнення недоцільної реалізації кримінальної відповідальності або надмірно суворого покарання викритих у скоєнні злочину громадян;

– діяння, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують викриття винних, визначення міри їх провини, реалізацію згідно з останньою кримінальної відповідальності, призначення кримінального покарання.

Злочини, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують виконання судових актів відповідно до завдань правосуддя, підрозділяються на: загальні склади, що стосуються виконання процесуальних актів в цілому; склади злочинів, які зазіхають на суспільні відносини, покликані забезпечити вирішення завдання реалізації кримінальної відповідальності і призначеного відповідно до закону кримінального покарання; склади злочинів, які зазіхають на суспільні відносини, покликані забезпечити вирішення відновлювальних завдань виконавчого провадження.

Крім названих груп і підгруп, Л. В. Лобанова вважає за необхідне окремо групувати посягання, спрямовані на забезпечення виконання учасниками процесуальних відносин своїх функцій. Утворена на цій підставі група в свою чергу поділяється на сім самостійних структурних утворень: посягання на життя, здоров'я і безпеку учасників процесуальної і постпроцесуальної діяльності; посягання на незалежність судової влади та процесуальну самостійність осіб, які здійснюють розслідування; посягання на авторитет суду, честь і гідність посадових осіб, які відправляють правосуддя або сприяють йому; посягання на суспільні відносини, що забезпечують нормальні умови для вирішення питання про порушення кримінальної справи; посягання на суспільні відносини, що забезпечують таємницю слідства; посягання на неупередженість осіб, які сприяють здійсненню правосуддя; посягання на суспільні відносини, що забезпечують нормальні умови для виконання процесуальних актів⁶.

У результаті дослідження запропонованих концепцій стає очевидним, що науково обгрунтовано класифікувати злочини проти правосуддя за суб'єктивним критерієм надзвичайно складно. В такому випадку ігнорується принцип систематизації норм Особливої частини Кримінального кодексу, що передбачає об'єднання норм в рамках однієї глави за ознаками спільності їх видового об'єкта. Окрім цього, суб'єкти злочинів проти правосуддя мають настільки різний статус, що їх неможливо якісно об'єднати в однорідні групи. Поділяємо думку вчених, що класифікація злочинів за спеціальним суб'єктом є методологічно помилковою, адже за основу в цьому випадку береться не первинна, а вторинна ознака. Річ у тім, що спеціальний суб'єкт сам по собі породжується специфічним за змістом об'єктом злочину (правосуддям). Крім того, порушується логічний принцип поділу цілого на частини: спочатку з усієї спільності виділяються родовий і видовий об'єкти, а подальше членування системи проводиться вже за суб'єктом⁷.

Натомість ми пропонуємо власну класифікацію злочинів проти правосуддя, яка ґрунтується на єдиному критерії, а саме: ознаках видового об'єкта, в якому відображено завдання і цілі правосуддя в його широкому значенні, що допомагає виявити взаємний зв'язок і взаємообумовленість елементів класифікації. Пропонуємо злочини проти правосуддя поділяти на такі групи: злочини, що посягають на суспільні відносини зі створення необхідних умов здійснення правосуддя; злочини, що посягають на суспільні відносини із процесуально регламентованого здійснення правосуддя судом; злочини, що посягають на суспільні відносини із забезпечення реалізації права особи на правову допомогу; злочини, які посягають на суспільні відносини із забезпечення встановлення істини у справі та ухвалення справедливого рішення; злочини, які посягають на суспільні відносини з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності.

¹ *Кульберг Я. М.* Преступления против правосудия / Я. М. Кульберг. – М., 1962. – С. 20–21.

² *Рашковская Ш. С.* Преступления против правосудия / Ш. С. Рашковская. – М., 1978 – С. 15.

³ *Игнатов А. Н.* Курс российского уголовного права : в 2 т. / А. Н. Игнатов, Ю. А. Красиков. – М., 2002. – Т. 2: Особенная часть. – С. 847.

⁴ *Емеева Н. Р.* Уголовная ответственность за преступления против правосудия, совершаемые судьями и должностными лицами правоохранительных органов : дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Нелли Рашидовна Емеева. – Казань, 2005. – 206 с. – С. 32.

⁵ *Гаранина М. А.* Система преступлений против правосудия (формирование и развитие): дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. / Марина Алексеевна Гаранина ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Юридический факультет. – М., 1995. – 167 с. – С. 91.

⁶ *Лобанова Л. В.* Преступления против правосудия: Проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности : дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Любовь Валентиновна Лобанова. – Казань, 2000. – 305 с. – С. 67–95.

⁷ *Друзин А. И.* Воспрепятствование исполнению судебного акта / А. И. Друзин. – Ульяновск, 2001. – С. 51.

Резюме

Ахмедов В. А. Класифікація злочинів проти правосуддя за суб'єктним критерієм: критичний аналіз.

Стаття присвячена проблематиці систематизації злочинів проти правосуддя. Автор аналізує різні підходи до класифікації таких злочинів і, зокрема, досліджує суб'єктний критерій як основу класифікації. Автор доходить висновку, що використання суб'єктного критерію не може мати наслідком науково обгрунтовану класифікацію злочинів проти правосуддя через методологічну помилковість такого підходу, а також через надто велику різноманітність статусу суб'єктів злочинів проти правосуддя. Автором пропонується власна класифікація злочинів проти правосуддя за їх видовим об'єктом.

Ключові слова: злочини проти правосуддя, класифікація злочинів, суб'єкт злочину, учасник процесуальних відносин, посадова особа.

Резюме

Ахмедов В. А. Классификация преступлений против правосудия по субъектному критерию: критический анализ.

Статья посвящена проблематике систематизации преступлений против правосудия. Автор анализирует различные подходы к классификации таких преступлений и, в частности, исследует субъектный критерий как основу классификации. Автор приходит к выводу, что использование субъектного критерия не может иметь следствием научно обоснованную классификацию преступлений против правосудия из-за методологической ошибочности такого подхода, а также из-за слишком большой разнородности статуса субъектов преступлений против правосудия. Автором предлагается собственная классификация преступлений против правосудия по их видовым объектам.

Ключевые слова: преступления против правосудия, классификация преступлений, субъект преступления, участник процессуальных отношений, должностное лицо.

Summary

Ahmedov V. Classification of crimes against justice by subject criterion: critical analysis.

The article is devoted to the problem of systematization of crimes against justice. The author analyzes different approaches to the classification of such crimes, and in particular, explores the subject criterion as the basis of classification. The author concludes that the use of the subjective criterion cannot result in a scientifically based classification of crimes against justice, due to the methodological error of this approach, as well as because of the extremely heterogeneous status of the subjects of crimes against justice. The author proposed his own classification of crimes against justice for their specific object.

Key words: crimes against justice, classification of crimes, subject of crime, participant in procedural relations, official.

УДК 343.35:347.51

О. В. НОВІКОВ

Олег Володимирович Новіков, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ШКОДИ, ЗАВДАНИХ УНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення завжди мають певні негативні наслідки, що проявляються в усіх сферах суспільного життя. Чинним антикорупційним законодавством встановлено спеціальний механізм мінімізації цих наслідків, який, окрім іншого, передбачає обов'язковість відшкодування збитків, шкоди, завданих унаслідок вчинення корупційного правопорушення. У свою чергу, Закон України «Про запобігання корупції»¹ не розкриває саму процедуру відшкодування такої шкоди, тому у правозастосовній практиці іноді виникають проблемні питання з цього приводу. Отже, метою статті є визначення порядку, підстав, умов та особливостей відшкодування збитків, шкоди, завданих унаслідок вчинення корупційних правопорушень.

Слід розпочати з того, що положення стосовно відшкодування збитків, шкоди завданих унаслідок вчинення корупційного правопорушення не є новелою чинного законодавства та були наявні як у попередніх антикорупційних законах (зокрема ст. ст. 23, 25 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»²), так і взагалі у загальних принципах та нормах національного законодавства. Наприклад, відповідно до ст. 66 Конституції України кожен зобов'язаний відшкодувати завдані ним збитки. А згідно зі ст. 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення. Серед способів захисту цивільних прав та інтересів зокрема передбачено (ст. 16 ЦК України): відновлення становища, яке існувало до порушення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо.

© О. В. Новіков, 2017